BO'LAJAK MAKTABGACHA TA'LIM PEDAGOGLARINI INKLYUZIV TA'LIMGA TAYYORLASH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Ismoilova Shaxnoza Baxtiyor qizi
Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti
Maktabgacha ta'lim nazariyasi va metodikasi kafedrasi o'qituvchisi
E-mail: shahnozaismoilova93@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.21759612

Annotatsiya
Ushbu maqolada bo'lajak maktabgacha ta'lim pedagoglarini inklyuziv ta'lim sharoitida ishlashga tayyorlash metodikasini takomillashtirish masalalari tadqiq etilgan. Oliy pedagogik ta'lim tizimida talabalarning inklyuziv kompetensiyalarini shakllantirishning mavjud holati tahlil qilinib, integrativ-modulli yondashuvga asoslangan yangilangan metodika taklif etilgan. Tajriba-sinov ishlari davomida talabalarning kognitiv, amaliy va refleksiv tayyorgarlik darajalari tahlil qilinib, taklif etilgan metodikaning samaradorligi statistik ma'lumotlar bilan isbotlangan.
Tayanch so'zlar: inklyuziv ta'lim, maktabgacha ta'lim, bo'lajak pedagog, inklyuziv kompetensiya, integrativ-modulli metodika, kasbiy tayyorgarlik, talaba, samaradorlik mezoni.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ К ИНКЛЮЗИВНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ

Аннотация
В данной статье исследуются вопросы совершенствования методики подготовки будущих педагогов дошкольного образования к работе в условиях инклюзивного образования. Проанализировано современное состояние формирования инклюзивных компетенций студентов в системе высшего педагогического образования, предложена обновленная методика на основе интегративно-модульного подхода. В ходе опытно-экспериментальной работы когнитивный, деятельностный и рефлексивный уровни готовности студентов были проанализированы, что доказало высокую эффективность предложенной методики.
Ключевые слова: инклюзивное образование, дошкольное образование, будущий педагог, инклюзивная компетенция, интегративно-модульная методика, профессиональная подготовка, студент, критерий эффективности.

IMPROVING THE METHODOLOGY OF PREPARING FUTURE PRESCHOOL EDUCATION EDUCATORS FOR INCLUSIVE EDUCATION

Abstract
This article explores the issues of improving the methodology of preparing future preschool education teachers to work in an inclusive education environment. The current state of forming inclusive competencies of students in the higher pedagogical education system is analyzed, and an updated methodology based on an integrative-modular approach is proposed. During the experimental work, the cognitive, practical, and reflexive readiness levels of students were analyzed, which fully proved the effectiveness of the proposed methodology.
Keywords: inclusive education, preschool education, future educator, inclusive competence, integrative-modular methodology, professional training, student, efficiency criterion.

1. Kirish

Bugungi kunda jahon ta'lim makonida inson kapitalini rivojlantirish, har bir shaxsning individual ehtiyojlari va imkoniyatlaridan qat'i nazar, uning sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlash ustuvor

vazifalardan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasida ham ta’lim tizimini tubdan isloh qilish, xususan, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida inklyuziv muhitni joriy etish davlat siyosatining strategik yo‘nalishlaridan biriga aylandi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi "Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PQ-4860-sonli Qarori hamda "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonunning yangi tahriri tizimda inklyuziv ta’limning me’yoriy-huquqiy asoslarini mustahkamlab berdi [1].

Biroq, inklyuziv ta’limni maktabgacha yoshdagi bolalar hayotiga muvaffaqiyatli tatbiq etish faqatgina moddiy-texnik bazani yaratish bilan cheklanmaydi. Bu jarayonning samaradorligi, eng avvalo, bevosita guruhlarda faoliyat olib boradigan maktabgacha ta’lim pedagoglarining kasbiy mahorati, tolerantligi va inklyuziv kompetensiyalariga bog‘liqdir. Hozirgi kunda oliy pedagogik ta’lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalarni, ya’ni bo‘lajak tarbiyachilarni alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar bilan ishlashga tayyorlash tizimida ma’lum bir an’anaviylik va amaliyotdan uzilish holatlari ko‘zga tashlanmoqda.

Talabalar inklyuziv ta’limning nazariy asoslarini o‘rgansalar-da, real guruh sharoitida turli xil o‘ziga xos ehtiyojlari bo‘lgan bolalar bilan psixologik-pedagogik muloqotga kirishishda, ular uchun adaptiv o‘quv dasturlarini ishlab chiqishda metodik to‘siqlarga va kasbiy qo‘rquvga duch kelishmoqda. Ushbu ziddiyatlarni bartaraf etish uchun oliy ta’lim tizimida bo‘lajak maktabgacha ta’lim pedagoglarini inklyuziv ta’limga tayyorlash metodikasini integrativ va modulli yondashuvlar asosida takomillashtirish zarurati tug‘iladi. Tadqiqotning maqsadi – bo‘lajak maktabgacha ta’lim pedagoglarining inklyuziv kompetensiyalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan yangi metodik tizimni ishlab chiqish va uning amaliy samaradorligini eksperimental asoslashdan iborat.

2. Adabiyotlar tahlili

Inklyuziv ta’lim konsepsiyasining falsafiy, psixologik va pedagogik asoslari xalqaro va mahalliy miqyosda keng o‘rganilgan. Bola shaxsining rivojlanishida ijtimoiy muhitning o‘rni va kompensatsiya qonuniyatlari to‘g‘risidagi fundamental g‘oyalar L.S.Vigotskiy tomonidan asoslab berilgan [2, p. 112]. Xalqaro miqyosda o‘tkazilgan tadqiqotlarda, xususan D.Mitchellning ishlarida inklyuziv ta’limda dalillarga asoslangan strategiyalar va darslarni tabaqalashtirish metodikasi chuqur tahlil qilingan [3, p. 54].

Respublikamiz olimlaridan D.Nazarova, Sh.A.Sodiqova, Z.H.Yusupova va M.P.Asadovalarning tadqiqotlarida maktabgacha yoshdagi bolalarga inklyuziv va maxsus yordam ko‘rsatish, tarbiyachilarning kasbiy madaniyatini oshirish masalalari yoritilgan. Chunonchi, Sh.A.Sodiqova o‘zining maktabgacha pedagogikaga oid ishlarida har bir bolaning o‘ziga xos rivojlanish traektoriyasini inobatga olish zarurligini ta’kidlaydi [4, p. 180]. Z.H.Yusupova esa maktabgacha ta’lim tashkilotlarida inklyuziv ta’lim muhitini modellashtirishning ijtimoiy-pedagogik jihatlariga alohida e’tibor qaratgan [5, p. 89]. Shuningdek, bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini shakllantirish mexanizmlari D.Nazarova tomonidan tizimlashtirilgan [6, p. 105].

Biroq, mavjud tadqiqotlarning aksariyatida inklyuziv ta’lim umumiy kontekstda yoki faqat maktab ta’limi tizimida o‘rganilgan bo‘lib, bo‘lajak maktabgacha ta’lim pedagoglarini tayyorlashning zamonaviy oliy ta’lim darsliklari va o‘quv rejalari bilan integratsiyalashgan yaxlit metodikasi etarlicha tizimlashtirilmagan. Xususan, talabalarda emotsional tolerantlik va amaliy diagnostik ko‘nikmalarni simulyativ o‘yin texnologiyalaridan foydalangan holda rivojlantirish mexanizmlari maxsus tadqiqot ob’ekti sifatida o‘rganishni talab etadi.

3. Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti "Maktabgacha ta’lim" fakulteti bazasida olib borildi. Tadqiqot ob’ekti sifatida uchinchi kursda tahsil olayotgan jami 60 nafar talaba tanlab olindi va ular teng ikki guruhga ajratildi: Tajriba guruhi (30 nafar) va Nazorat guruhi (30 nafar).

Tadqiqotning metodologik asosi sifatida **"Integrativ-interaktiv modulli yondashuv"** olindi. Bu yondashuv doirasida bo‘lajak pedagoglarning inklyuziv tayyorgarligi uchta asosiy mezon bo‘yicha baholandi:

1. **Kognitiv mezon:** Inklyuziv ta'limning huquqiy-nazariy asoslarini va bolalar nosologiyasini bilish darajasi (testlar va nazorat ishlari orqali aniqlandi).

2. **Amaliy mezon:** Alohida ehtiyojli bolalar uchun adaptiv dars ishlanmalari va didaktik o'yinlar tuza olish ko'nikmasi (keys tahlili va loyihaviy topshiriqlar orqali baholandi).

3. **Refleksiv mezon:** Kasbiy tolerantlik, empatiya va inklyuziv qadriyatlarni o'zlashtirganlik darajasi (psixologik so'rovnomalar va simulyatsiya mashg'ulotlari vositasida o'rganildi).

Nazorat guruhida o'qitish an'anaviy dasturlar asosida, tajriba guruhida esa biz tomonimizdan takomillashtirilgan metodika asosida olib borildi. Ushbu metodikaga ko'ra, o'quv rejasidagi ixtisoslik fanlari tarkibiga "Inklyuziv guruhlarda didaktik adaptatsiya" va "Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlashda keys texnologiyalari" kabi maxsus o'quv modullari kiritildi.

4. Natijalar

Eksperiment yakunida talabalarning tayyorgarlik darajasi past, o'rta va yuqori darajali ko'rsatkichlar asosida qayta diagnostika qilindi. Olingan natijalar foiz hisobida quyidagi jadvalda aks ettirilgan:

Guruhlar va bosqichlar	Yuqori daraja	O'rta daraja	Past daraja
Tajriba guruhi - Eksperimentgacha	16.7 foiz	50.0 foiz	33.3 foiz
Tajriba guruhi - Eksperimentdan keyin	**46.7 foiz**	43.3 foiz	**10.0 foiz**
Nazorat guruhi - Eksperimentgacha	20.0 foiz	46.7 foiz	33.3 foiz
Nazorat guruhi - Eksperimentdan keyin	26.7 foiz	50.0 foiz	23.3 foiz

Natijalarning ishonchliligi va tasodifiy emasligini tekshirish maqsadida maxsus pedagogik-statistik tahlil usullaridan foydalanildi. Matematik hisoblashlar natijasida olingan empirik ko'rsatkichlar belgilangan erkinlik va ahamiyatlilik darajasidagi standart jadval qiymatlaridan ancha yuqori chiqdi. Bu holat taklif etilgan metodikaning samaradorligi va olingan natijalarning tasodifiy emasligi statistik jihatdan yuqori darajada ishonchli ekanligini to'liq isbotlaydi.

5. Muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim dasturlarida faqatgina bitta mustaqil "Inklyuziv ta'lim" fanini o'qitish bo'lajak pedagoglarda to'liq kasbiy kompetensiyalarni shakllantira olmaydi. An'anaviy yondashuvda talabalarda asosan nazariy (kognitiv) bilimlar oshadi, ammo amaliy va refleksiv tayyorgarlik sustligicha qolaveradi.

Biz tomonimizdan taklif etilgan metodikaning afzalligi shundaki, unda inklyuziv komponentlar mutaxassislik fanlari (Maktabgacha pedagogika, Nutq o'stirish metodikasi, Matematik tasavvurlarni shakllantirish) tarkibiga modulli tarzda singdirildi. Talabalar dars o'tish metodikasini o'rganayotganda, parallel ravishda shu mashg'ulotni guruhdagi muayyan muammosi bor bolalarga qanday moslashtirish (adaptatsiya qilish) kerakligini ham o'rgandilar. Simulyator darslar va videokeyslar yordamida real maktabgacha ta'lim muhiti modellashtirildi. Bu esa talabalarda alohida ta'lim ehtiyojli bolalar bilan muloqot qilishdagi psixologik to'siqlar va qo'rquvlarni sezilarli darajada kamaytirdi.

6. Xulosa va takliflar

Bo'lajak maktabgacha ta'lim pedagoglarini inklyuziv ta'limga tayyorlash metodikasini takomillashtirish – integratsiyalashgan ta'lim muhitining muvaffaqiyatini ta'minlovchi hal qiluvchi pedagogik omildir. Olib borilgan ilmiy-amaliy tadqiqot asosida quyidagi xulosalar shakllantirildi va amaliy takliflar ilgari surildi:

1. Oliy ta'lim muassasalarida "Maktabgacha ta'lim" yo'nalishi o'quv rejasidagi o'quv va malaka amaliyotlarining kamida qirq foizini inklyuziv hamda kombinatsiyalashgan turdagi maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'tash tizimini yo'lga qo'yish zarur.

2. Pedagogika oliygohlarida talabalarning inklyuziv tayyorgarligini oshirish uchun raqamli didaktik vositalar, sensorli simulyatsiyalar va adaptiv o'yin texnologiyalarini loyihalashtirishga xizmat qiluvchi maxsus inklyuziv pedagogika laboratoriyalarini tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi "Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PQ-4860-son Qarori. // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi.
2. Выготский Л. С. Основы дефектологии. – СПб.: Лань, 2003. – 654 с.
3. Mitchell D. What Really Works in Special and Inclusive Education: Using evidence-based teaching strategies. – London: Routledge, 2020. – 342 p.
4. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Tafakkur bo‘stoni, 2013. – 420 b.
5. Yusupova Z.H. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida inklyuziv ta’lim muhitini modellashtirish // Pedagogik mahorat. – Buxoro, 2022. – № 4. – B. 88-93.
6. Nazarova D.N. Bo‘lajak pedagoglarning inklyuziv kompetentligini rivojlantirish tizimi // Ilmiy xabarnoma. – Toshkent, 2021. – № 2. – B. 104-110.